

DR JEKYLL OCH MR HYDE I LUND

SOM MÄNNISKOÖDE, och kanske också som svenskt öde betraktat, är Erik Hermelins ett av de mera fängslande som på senare tid blivit bekanta. Det var ett liv med stora utslag åt extrema håll, mättat med kontraster. Det tycks oss förebildligt, i detta ords gammaldags betydelse. Alltså inte eftersträvanvärt, nej långt därifrån. Men i sina excesser och sin långa botgång har det en symbolisk dignitet. Det har primitiva och förfinade, stor-slagna och fränstötande drag. Det ter sig som ett sentida eko av de gamla myterna om människans liv, hennes traktan och galenskap, högmod, fall och försoning. Berättelserna om Envar, om Cenodoxus Skrymtaren, ja också Faustsagan, kommer en i tankarna. Erik Hermelin fyllde flera av de anspråk man kan ställa på huvudpersonen i en barsk men uppbygglig moralitet. Han var alltigenom äventyrlig och hans resa genom tillvaron besvärades inte av hänsyn till snöda sannolikheter. Vad han upplevat skulle förefalla som överdrifter i en pikareskroman.

Men de avgörande kronologierna i hans tillvaro har en enkelhet värdig ett kristligt mirakelspel. Under den första halvan av sitt långa liv var han en världsresenär. Av sina drifter, behov och svagheter sparkades han från kontinent till kontinent, Europa, USA, Västindien, Asien, Australien. Han såg dessa miljöer från ett perspektiv som var ovanligt. Han var den förlorade sonen till en av Sveriges största jorddrottare, men han lärde känna den vida världen från den mörka sidan, exercisplatser, backar, landsvägar, polisstationer, fängelser, alkoholistanstalter, — ett vandringsliv vars summa av ensamhet försätter betraktaren i den ödsligaste av stämningar. Om vad han upplevde under dessa många år har han tigit.

DEN ANDRA HALVAN av sitt liv satt han, bortsett från en och

Erik Hermelins märkliga liv, med de äventyrliga åren som världsresenär och den långa botgöringstiden på sinnessjukhus, präglades av den klyvning i personligheten som han själv var plågsamt medveten om. En tredje biografi av Per-Erik Lindahl ger nya bidrag till bilden av denne särpling.

Av KNUT AHNLUND

annan utbrytning, stilla på Lunds sinnessjukhus och ägnade sig åt bokliga mödor. Botgöringens tid var längre än utsvävningarnas. Trettiofem år varade den, och härunder uträttade internen stora saker: tolkningen av persiska vismäs och diktares ord. Han hade några gånger tankar på att bli "originalförfattare" som det då hette, och hade han provat sig som sådan hade han i varje fall inte behövt sakna ämnen att skriva om. Men sannolikt är ingen skada skedd när han avstod. De litterära försök han publicerat tangerar ibland peko-ralet. Bara i skydd av starka tanke-digra texter kunde hans egen skrivkonst blomma, i tolkningar och kommentarer.

Ingen sakkunnig granskning av denna insats har ännu gjorts, och om dess trohet och självständighet är det kanske för tidigt att yttra sig. Erik Hermelin använde i sin verksamhet också de översättningar som fanns till de tre stora europeiska kulturspråken, och hur mycket som från hans sida kan betraktas som originalarbete är en viktig obesvarad fråga. Ganska litet är känt om de filologiska översä-ganden som har föregått hans svenska versioner av Baba Tahir, Firdausi, Attar, Rumi, Sadi och andra fjärran skaldar. Vi är så-vitt jag förstår ännu bristfälligt underrättade om hur hans exotiska språkkunskaper var inhämtade, hur mycket som var talanger förvärvat under exilen och hur mycket som var senare bokenkännskap. Under alla omstän-

digheter är det klart att han var väl insatt i flera främreorientalis-ka språk.

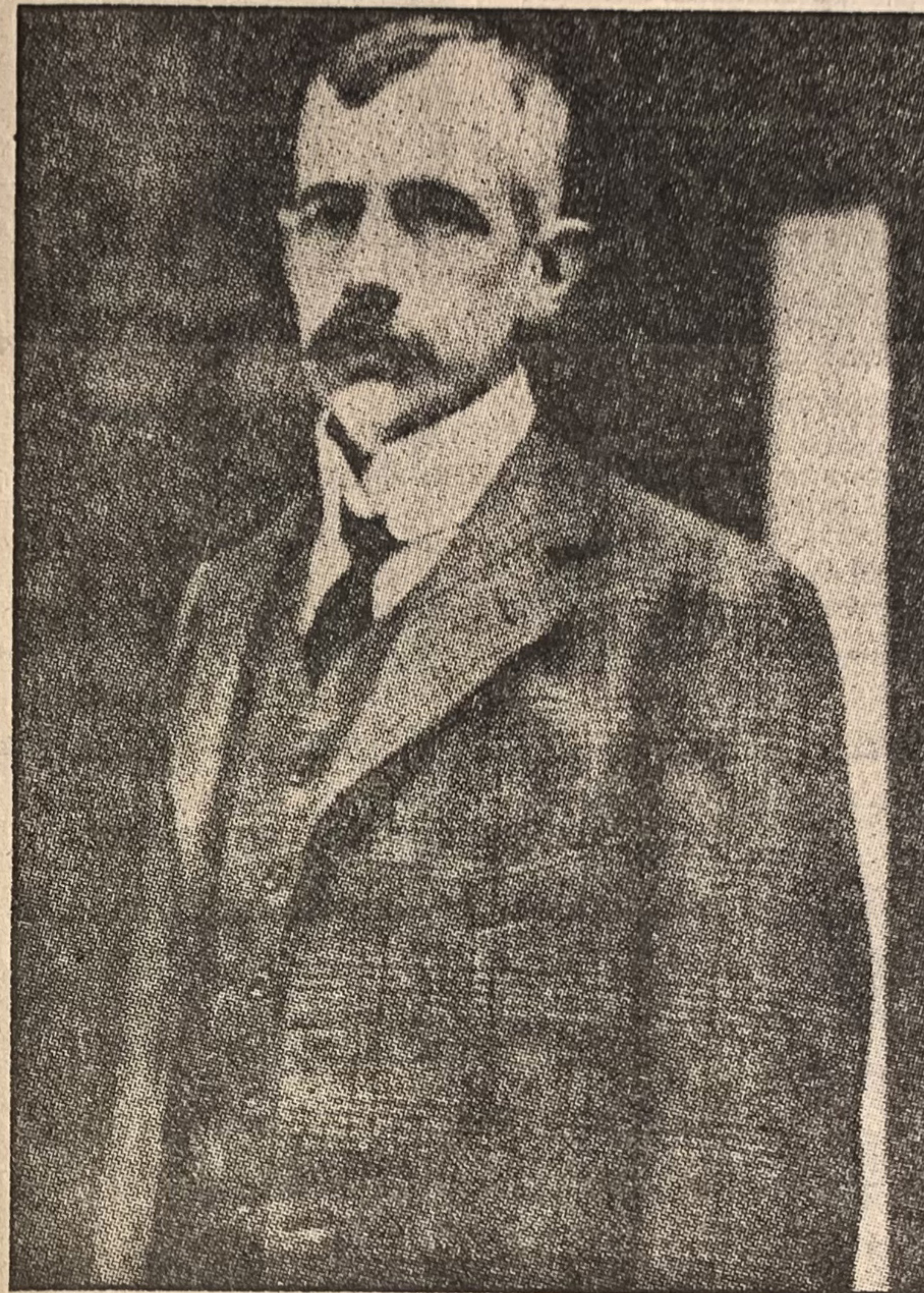
I DEN SENASTE boken om honom berörs dessa frågor rätt flyktigt, naturligt nog, då de kräver specialkunskaper, men deras närvaro antyds. Per-Erik Lindahl heter mannen som skrivit tre böcker om den excentriske baronen, och titlarna är föremålet värdiga. 1976 utkom "Ångest-hjulets svängningar", men sex år senare hade författaren levat sig så djupt in i detta öde att han fann det nödvändigt att börja om på nytt. 1982 utgav han "Jag kan hvissla Beethovens sonater!", här behandlades Hermelins vagabondliv fram till omyndighets-förklaringen och hospitalisering-en 1909. Och här hade hans bio-graf funnit skäl att ompröva åtskilliga av de omdömen och upp-gifter han gav i den tidigare boken. Nu senast föreligger *När man varit vagabond...* huvudsak-ligen en skildring av livet på Sankt Lars sjukhus i Lund, men därjämte en översyn av den förra boken — som alltså i sin tur är en översyn av den första. Det kan man kalla "work in progress": läsaren får genomleva författarens mödor, får förvillas liksom han och med honom hitta det rätta spåret. Verket har på så vis blivit självkorrigering. Det har onekligen den nackdelen att man för att bli rätt upplyst bör vara i besittning av den senaste delen av denna så att säga bio-grafiska följetong. Och kanske frågar man sig: är detta sista ordet? I förhoppning att det för-

håller sig så kan den intressera-de alltså nu, sedan en egentlig bokhandel upphört att fungera i Sverige, beställa boken hos Axel Abrahamsons Tryckeri AB, Box 6017, 371 06 Karlskrona.

SÅ SOM ARBETET nu är orga-niserat har det blivit en smula svåröverskådligt. Koncentration är inte författarens främsta dygd och kanske hade en del av de texter och resonemang med vilka Hermelins bisarra politiska verksamhet illustreras med för-del kunnat begränsas.

Men i gengäld är boken livlig och full av tidsfärg, präglad av kritisk sympati för detta livsför-lopp där ångesthjulets sväng-ningar var så våldsamma. Lin-dahl för mestadels sin klients talan, men det händer att han markerar distansen. Bredvid ömsinta skildringar finns omdö-men som förvånar genom sin skärpa. "För mig", säger författa-ren, "råder det inget tvivel om att Erik Hermelins antiintellektua-lism och förakt för personlig-hetsdaning, hans antihumanism, i hög grad bidragit till hans sinnessjukdom."

Tidigare har Hermelin figure-rat som en mot förtappelsen kämpande ande, och hans ytt-randen har ofta en gripande ton. Därför kommer ett sådant dom-slut tämligen oförmedlat. Man frågar sig hur sådana grava bris-ter låter sig förenas med så myc-ke som talar i motsatt riktning. Men denna själ rymde element som tycks oförenliga. Erik Her-melin var utsatt för kastningar så häftiga att de förändrade hans

Erik Hermelin arbetade i ett tomrum, obeaktad av vårt samlade kulturliv.

personlighet. De stod i nära samband med den periodiska alkoholism som förföljde honom genom livet, men vilket som här var det primära är ovisst. Den diagnos som initierade ställt på honom lydde mano-depressiv psykos, men det vill synas som

om vissa schizofrena inslag också funnits med i sjukdomsbil-den. Han upplevde själv med ångest de brutala förändringar som kom över honom, det var som om han undergick en fysisk förvandling.

Robert Louis Stevensons his-

toria om Dr Jekyll och Mr Hyde var en av de böcker som han ständigt återkom till. Den var för honom en förfärlig verklighet. Han hade dem båda inom sig och varulven kunde när som helst ta herraväldet. Under trycket av denna psykiska terror som kom inifrån och som tycktes omöjlig att hejda när den satte in blev Hermelin fatalist och determi-nist; tron på en fri personlighets-daning tycktes honom som ett hån mot hans eget olyckliga liv. Sätillvida kan det ligga något i Lindahls karakteristik, men frå-gan är om han inte kastat om orsak och verkan: var det inte sinnessjukdomen, eller alkohol-anfallen, som var det primära och antihumanismen som var det sekundära?

MEN I DENNA paradoxala till-varo fanns det motvikter. Her-melin var kristen mystiker, hans ledstjärnor var Böhme och Swe-denborg, och han hade en tilltro till förbönen som var orubblig. När mörkret hemsökte honom manade han släktingarna att be för hans vederfående, och när han var inne i en särskilt vansk-lig passage i de persiska texter-na bådade han upp alla sjuk-husets vårdares barn för att de skulle be för hans framgång.

Han bekostade själv tryckning-en av de stora volymer han över-satte, han fick så gott som ingen hjälp från allmänna eller privata fonder. Den överläkare som styr-de anstalten fram till 1923 censu-rerade hans post och motarbete-de hans lärda mödor. En gång skrev denne professor Teodor Nerander ett brev till Hermelins vän och lärare i hebreiska, rabbi-nen Josef Wohlstein, och mana-de honom att inte mer uppmunt-ra patienten i hans översätt-ningsarbete. Och då Hermelin sände sin tolkning av Sadis "Lustgården" till Georg Brandes i Köpenhamn, i hopp om att få ett förord till verket, förekom professorn honom med en skri-velse till den store kritikern; här

avslöjades Hermelins situation som intern på ett sinnessjukhus.

Lindahl gör gällande att Bran-des sannolikt drog örönen åt sig och avstod från att skriva förordet. Det är tänkbart, men det är också möjligt att han helt enkelt inte hade tid och krafter. Det var vackert nog att han läste det vid-lyftiga manuskriptet, skrev ett älskvärt tackbrev, betalade det dryga returportot och ombesörj-de postningen — liksom han gjorde med de i medeltal två å tre litterära försändelser som varje morgon kom honom till handa, en ofattbar filantropisk gärning i det tysta, bedriven under ett halvsekel.

För övrigt synes det som om Brandes inte var så negativ som Lindahl vill tro. Av allt att döma har författaren misstolkat ett brevuttalande av Hermelin. Den-ne skriver: "Mina kunskaper äro ej grundliga, som professor Brandes skref, men kunna bli om jag får dessa böcker." Lin-dahl kommenterar: "Ännu ett omdöme av Brandes, således — men mindre positivt. Och vad visste Brandes om EH:s språk-kunskaper?" Lindahl torde ha läst fel. Brandes har säkert skr-ivit: Edra kunskaper är grundliga, inte tvärtom. Det var Hermelin själv som blygsamt förnekade Brandes komplimang.

Hermelin fick inget förord, va-re sig från Brandes eller från Nathan Söderblom som också var påtänkt. Han tycks ha ar-betat i ett tomrum, obeaktad av vårt samlade kulturliv. Ändå blev hans sista decennier hans rikaste. Trettio-talet var hans sto-ra årtionde.

Knut Ahnlund

Knut Ahnlund är en av De ader-ton i Svenska Akademien.